

Klara Širovnik

O b prihajajočem Tavčarjevem letu se pogovarjava o njegovem socialnem vzponu, političnem delovanju, zdrsih in dosežkih, odnosu s Cankarjem ...

Profesor Hladnik, zdi se, da o Ivanu Tavčarju poslušamo vseskozi. Kakor da njegova slava več ne doživlja kakšnega "vzpona", le potrjuje se, da je ena izmed kulturnih stalnic. Se motim? Gre njegova priljubljenost še danes čez vrhove in doline?

"Kar se tiče Tavčarjeve prepoznavnosti v slovenskem prostoru, bi lahko rekli, da gre za eno najbolj trdnih in čvrstih figur, v literarnem smislu in tudi nasploh. Njegovo prisotnost v javni zavesti sem spremljal skozi omembe v Digitalni knjižnici Slovenije. Tam se lepo pokaže, kako se ob jubilejih in ob izidih knjig omembe avtorjev povečajo in kako kaka oseba kdaj čisto ponikne. Pokažejo se razmerja med posameznimi literarnimi figurami – ali je v zavesti torej bolj Gradnik ali Župančič, Koder ali Pakkova. Ivan Tavčar na grafikonu, na katerem je izrisana dinamika pojavljanja pisateljev skozi čas, izstopa. Pred Tavčarjem je vodilno vlogo imel Josip Jurčič, po njegovi smrti pa je vlogo najbolj prepoznavna literarne osebnosti prevzel Tavčar in jo vzdrževal vsaj 50 let, do konca druge svetovne vojne, ko mi je zmanjkalo moči za preštevanje. Treba je povedati, da za visoki Tavčarjev rang ni zaslužna samo njegova literarna umetnost, ampak tudi tisto, kar literarni zgodovinarji radi spregledujemo oziroma nočemo videti: njegova politična in druga družbena aktivnost. Vse to je v tisku dvigalo njegov 'rating'. Malo krivični smo, če izpostavljamo, da je Tavčar bil zgolj pisatelj – bil je pisatelj, obenem pa tudi advokat, župan, prvak liberalcev, urednik, bankir, poslanec in minister. Opravljal je celo vrsto dejavnosti, bil je nacionalna 'deklica za vse'. Njegovo literarno dejavnost velja jemati zgolj kot segment njegove kompleksne osebnosti."

Je pa zanimivo, da se razumevanje Tavčarja ne spreminja glede na vladajočo politično opcijo, kajne? To sprašujem denimo z ozirom na Kajuha, ki je, jasno, deloval v čisto drugačnem času. Pri Tavčarju, ki je bil liberalec in tudi precej protiklerikalno usmerjen, tega špekuliranja ni toliko.

"Kajuh je, bi rekel, ekstremen primer. Živel je kratko življenje in posledično ga je resnično mogoče strniti samo pod oznako 'partizanskega pesnika'. In kot tak je, jasno, v veliko bolj kontrastnem nasprotju z alternativami, posledično pa predmet (ali celo plen!) nazorskih 'ali-ali' pogledov. Medtem ko je Tavčar živel dolgo in je v svojem življenju dal skozi marsikaj – kompromise je sklepal tudi z nasprotnimi političnimi opcijami. Če rečemo, da je bil protiklerikalen, to ne pomeni, da ni bil osebno veren; politično je bil seveda proti kakršnikoli prevladi cerkve. Ker je bil skozi svoje dolgo življenje izpostavljen literarnim in političnim premenam, ga je toliko težje postavljati v opozicije. Pri Tavčarju tako najdemo nekaj zase katoliki, liberalci, feministi, lokalpatrioti ..., samo revolucionarji ne najdejo nič, ker je bil posebej v zadnjih, starčevskih letih izrecno protikomunistično usmerjen."

Očitali so mu odgovornost za 'nesrečo Koroške' v času, ko je bil minister za prehrano.

"Ja, to je očitek Ivanu Tavčarju in Ljubljancanom, centralni Sloveniji, ki je na politične zadeve gledala brez pravega razumevanja za stiske obrobni pokrajin. To je ta kranjska samozadostnost oziroma zanemarjanje vsega zunaj Kranjske. Tavčar je za prehrano Ljubljancanov med vojno dobro poskrbel, v boju za severno mejo pa se z odrekanjem vojaške pomoči Koroščem ni izkazal!"

Tavčar je župansko funkcijo opravljal deset let. Ni bil ravno večni župan, kakršne poznamo danes.

"No, to je bila dolga županska doba, ena najdaljših, dalj časa so županovali pred njim Janez Nepomuk Hradeczký, Peter Graselli in Ivan Hribar, po njem pa samo Zoran Jankovič.

TAVČARJEVO LETO 2023

Foto: Robert BALEN

V leposlovju je pomirjal socialne napetosti

Literarni zgodovinar in univerzitetni profesor dr. Miran Hladnik se z delom Ivana Tavčarja ukvarja že leta

Tavčar se nad dolžino svojega županovanja nikakor ne more pritoževati – njegova županska vloga je bila dolga in pomembna."

Kako je motive, s katerimi se je srečeval v političnem življenju, vpletal v svojo literaturo? Je kakšne zamere prenašal tudi tja?

"Uh, politika je prišla v njegovih tekstih na plano na diskreten način, sploh v primerjavi s tem, kar je počel njegov urednik in pisatelj Miroslav Malovrh. Ta je v podlistkih Tavčarjevega liberalskega dnevnika Slovenski narod objavljal dolge zgodovinske romane in politična vprašanja vanje preslikaval veliko bolj eksplicitno kot Tavčar. Ne gre za to, da bi Tavčar kaj prikrival, ampak enostavno politiki ni dajal tolikšne teže, da bi lahko njegovi literaturi rekli politično tendenčna. V nekem smislu je bila celo nazorsko enigmatična – recimo v Visoški kroniki, kjer presoja razmerje med Nemci in Slovenci. Za roman pravzaprav ne moremo jasno reči, da je protinemški, čeprav je bil Tavčar kot slovenski liberallec protinemško razporejen. Kot literat, ki mora biti odprt za vse moduse življenja, je dal Nemcem ustrezna priznanja, recimo 'V srcu sem občudoval te Nemce, da si vzgajajo otroke tako, da jih tepo.' Tavčar je fikcijo razumel kot razbremenitev političnih opozicij, v leposlovju je pomirjal socialne napetosti. Če se v realnem političnem življenju stvari postavljajo skrajno 'kontra', torej v izključevalnih parih, se v literaturi lahko kažejo na kompleksnejši način in v vsej svoji pestrosti. Mislim, da je Tavčar to počel iz literarnega občutka, ker je bil literat po duši, in mu je zato uspelo. Literatura je prostor odpiranja socialnih možnosti – no, morda malce idealiziram, saj je literatura še marsikaj drugega – in pri Tavčarju se kaže, da je bolj kompleksna in manj izključevalna kot vsakdanje politično življenje."

V Visoški kroniki je Tavčarjev recept za preživetje Slovencev ob gospodarsko podjetnejših nemških sosedih sicer poroka in asimilacija njihovih žensk.

"Ja, gre za model 'asimilacije tujega', kar je danes politično nekorektno, pomeni pa, da bomo sprejeli tuje, a samo ob predpostavki, da tuje opusti svojo kulturo in se podredi domačemu. Tavčar vse tri moške junake v Visoški kroniki poroči z Nemkami, izrecno zato, 'da ne bodo imele nemških otrok'. Bolj sodoben je Tavčar, ko pozitivno vlogo v čarovniškem procesu podeli katoliškemu škofu nemškega porekla. Iz današnjega zgodovinoписа vemo, da ni samo cerkvena inkvizicija preganjala čarovnic, celo pogostejše so čarovniške procese vodile posvetne institucije, to neumnost je počel sodni sistem. Da je v Visoški kroniki izrekel kompliment cerkvenemu dostojanstveniku nemškega porekla, je bilo za prvaka liberalcev zelo nenavadno.

Literatura mu je ponujala prostor in možnost, da sta odprtost in pomirljivost prišli do izraza

Tavčar nas je v Visoški kroniki postavil pred še eno uganko, ki je povezana s spremembo naših moralnih vrednot oziroma pričakovanj. Mi imamo Polikarpa v zavesti kot negativen lik, kot okrutnega očeta, saj sinu Izidorju odseka prst, kajne? Zraven pa iz literarne zgodovine vemo, da je Polikarp pravzaprav

Tavčarjev alter ego! S tem se pod vprašaj postavlja Polikarpova negativnost, saj kateri avtor pa bo samega sebe označeval z grešnikom in po sebi pljuval? Ne, ne, Tavčar ni bil iz takega testa in lahko domnevamo, da je tisto, kar mi danes razumemo kot nesprejemljivo kruto, krivoversko, temačno in odvratno, Tavčar dojemal pozitivno. Upoštevati je treba tudi, da je Tavčar značaje literarnih oseb pogosto umerjal po značajih njihovih svetniških zavetnikov, in smirnskega škofa svetega Polikarpa so predstavljali kot moža trdne vere, kot pečino v nemirnem morju, utelešal je princip svobode, drugačnosti in nepokorščine, bil je eden od stebrov cerkvene zgodovine. Podobno je Vladimir Bartol manipulativnost jemal kot pozivno, ker bosta manipulativnost in silaštvo Slovincem pomagala preživeti. Slovenci potrebujemo takšne na prvi pogled nesimpatične voditeljske osebnosti, ker nam brez njih v sosesčini agresivnih narodov ne bo uspelo preživeti.

Premalo se ve, kako je Tavčar na veliko črpal iz simbolike svetniških imen. Visoške kronike ne moremo ustrezno razumeti, če se ne poglobimo v življenja svetnikov, po katerih je poimenoval svoje junake Polikarpa, Agato, Izidorja, Jurija, Margareto. Izbira imen kaže na Tavčarjevo navezanost na katoliško izročilo, iz katerega je zrasel. Danes je vse to čisto zunaj našega obzorja, saj o svetnikih ne vemo tako rekoč nič več. Tavčar nas, čeprav je bil hud liberallec, opozarja na življenje svetnikov kot tisto kulturno obzorje, ki je nekoč v celoti usmerjalo naziranje in ravnanje rojakov."

Visoška kronika ne bi nastala, če Tavčarju ne bi uspel 'veliki met' - poročil se je s Franjo Košenini iz bogate družine, sam je izhajal iz nižjega sloja. Opravil je velik socialni vzpon, kajne?

"Tavčarjevo življenje je zgodba o uspehu, do katerega se je dokopal preko poroke. Zanimivo, kajne, da v Cvetju v jeseni ne obnavlja te svoje življenjske zgodbe. Mogoče je bila bogata poroka tudi njegova boleča točka in se je zaradi statusa 'pritepenca' v meščansko rodbo čutil v nekoliko podrejenem položaju – ni bil on tisti, ki je mlado damo potegnil iz nezavidljivega socialnega položaja in se pokazal junaka, ampak ga je njena družina sprejela medse in mu pomagala do socialnega vzpona. Njegova mačistična narava se je najbrž z nelagodnostjo zavedala tujega izvora svojega premoženja."

